

Atatürk-İnönü Gerçeği...

3 Mart 1924'te kabul edilen üç büyük devrim yasası; halifeliğin kaldırılışı, öğretimin birleştirilmesi, şeriye ve evkaf vekâletinin kaldırılışından sonra İsmet İnönü daima bu üç yasaya en büyük bağlılığı göstermiş, harf devriminden sonra yaşamı boyunca Arapça yazmamıştır. İnönü'yü Atatürk'e karşıymış gibi göstermek hem Atatürk'e, hem İnönü'ye hem de Atatürk'ün liderliğinde İnönü'nün başbakanlığı sırasında onun dikkatli ve titiz uygulamalarıyla yapılan aydınlanma devrimimize karşı bir haksızlıktır.

Alev COŞKUN

Son yıllarda, Ulusal Bağımsızlık Savaşımızın efsanesini yıpratmak için türlü yollar deniyor. Cumhuriyetin ilanında demokratik yöntemler kullanılmadığı gibi siyaset bilimi ve yakın tarih açısından güllünc savlar öne sürülüyor.

Yeni bir yaklaşım da **Atatürk'le İnönü**'yü sanki zıttımış gibi; İnönü'yü Atatürk'ün yaptıklarına karşıymış gibi göstermek... İnönü'nün yeniden yayımlanan **Hatıralar**'ı ile karşılaştırılmalı okunacak Nutuk'un değişik anlayış ve yorumlar yaratacağı ileriye sürülerek devrimin bu iki büyük lideri arasında fikir ayrılıkları varmış izlenimini yaratmak...

Öncelikle, Atatürk'le İnönü arasında savaş cephelerinin gerçeği ve sert havasının yarattığı ve yıllara dayanan güvenin oluşturduğu çok ciddi ve köklü bir arkadaşlık olduğunu belirtmeliyiz. Atatürk'le İsmet İnönü arasında askeri görevler sırasında oluşan, güvene dayalı bu köklü askerlik arkadaşlığını bilmeden yapılacak değerlendirmeler yanlış olur.

İlk kez Diyarbakır'da karşılaştılar. Atatürk Kolordu Komutanı, Albay İsmet Bey Ordu Kurmay Başkanıydı. Atatürk'ün üst Komutan olarak İsmet Bey'e verdiği sicilden alınan aşağıdaki cümleler anlamlıdır:

“Ciddi, faal, düşüncesi gayet açık ve yüksek fikirli... Askerliğe ilişkin değerlendirmesi güzel ve kapsamlı. Orduda ve memlekette üstleneceği önemli vatan görevlerinde ve hizmetlerinde kendisinden büyük hizmetler beklenir.”

Diyarbakır'dan sonra Suriye'de yine cephe buluştular, bu kez Mustafa Kemal ordu komutanı, İsmet Bey onun emrinde kolordu komutanıydı. Birbirini çelik iradelerin oluştuğu savaş meydanlarında tanıdılar.

Geçen hafta, İnönü'nün 33. ölüm yıldönümünde basında çıkan yazıları dikkatle okudum. Milliyet'teki yazısında Sayın **Taha Akyol** İnönü'nün Hatıralar'ına gönderme yaparak Terakkiperver Partisi olayını şöyle yorumluyor:

“İnönü ise elbette Atatürk'ün çizgisini savunuyor, ama Terakkiperver olayını siyasette olağan bir siyasi görüş ayrılığı olarak anlatıyor.” (25.12.2006)

İnönü'nün anıları

Bu yorumla, Terakkiperver Partisi olayı demokratikleştirilmek istenirken kanıt olarak da İnönü gösterilmek isteniyor. Oysa İnönü'nün anılarında Terakkiperver Fırkası'na ayrılan bölüm dikkatli okunursa hiç de böyle bir yorum ve izlenim ortaya çıkmıyor. İşte sözü edilen bölümden bazı cümleler:

“Terakkiperver Fırka henüz kurulmamış, fakat muhalifler her vesile ile hükümetin icraatı üzerinde mütemadiyen (sürekli olarak) şikâyet ediyorlardı.”

“...Hakikaten yoruludum. Geçen sene zarfında Ankara'nın hükümet merkezi olması, Cumhuriyet meselesi, Hilafet meselesi, eski arkadaşların yarattıkları me-

seleler beni çok yordu ve bütün bu işler karşısında İstanbul basını ve İstanbul entellekti toplu olarak ve sebatlı olarak İsmet Paşa ile uğraştılar. Münakaşalar Atatürk ile çıktı, devam ederek iyi bir taktikle benim üzerimde toplandı. İsmet Paşa meselesi haline getirildi.”

“Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası teşekkül ederek (oluşarak) Meclis'te çalışmaya başladı... Ama basında inkılaplar aleyhine devam eden mücadeleler kesilmemiştir. Bu mücadele, bir ölçüde bütün memlekette devam ediyor.”

İsmet İnönü **“Hatıralar”**ının Terakkiperver Fırkası'nın kapatılması bölümünde ise şunları yazıyor: **“Yakalanan asilerin muhakemesi esasında Şark İstiklal Mahkemesi dini propaganda ve tahriklerle Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı irtibatlı (bağlantılı) görerek fırkanın kapatılmasına karar verdi.**

Siyasi hayatın tatbikatı (uygulaması) şimdiki kadar uzun tecrübelerden geçmiş değildi. Esasen bizim siyasi bünyemize eskiden beri şu hastalık arız olmuştur: Muhalefette veya iktidarda bulunanlar, kendisi şahsen geniş yürekli ve serbest fikirli olsa da din cereyanlarından istifade etmek imkânı bulunursa, teşkilatıyla, maiyetiyle siyasi bir menfaat olarak, muvakkatten (geçici) diye, belli bir merhaleyi (aşama) geçinceye kadar diye ondan istifade (yararlanmaya) etmeye kalkar. Kültürü buna müsait bulunmayanların bile bu sakat meylini (yönelişini) yenmek mümkün olmuyor... Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın programında bulunan ‘Fırka efkar ve itikadını diniyeye hürmetkârdır’ sözü büyük reformlar ve inkılaplar yoluna girmiş olan Atatürk idaresi ve halk partisi iktidarına karşı muhafazakâr bir zihniyetin ifadesi olarak görünüyordu. Halbuki memleket, o günlerde irtica tahrikine karşı her zamandan fazla hassas bulunuyordu... Şeriat isteği yaygın bir şekildeydi. Terakkiperver Fırka erkânı, reformcu kimselerdi, ama Osmanlı reformcusu idiler. Ben dahil hiçbirimiz reformculukta Atatürk metotlarını daha önce görmüş, düşünmüş, benimsemiş değiliz. Atatürk metotları meydana çıkınca ben sükûnetle vaziyeti mütalaa ederek (durumu değerlendirerek) halin, zamanın tedbirleridir diye düşünmüşümdür. Atatürk'le konuşmalarımızda, yapılabilirse bu şimdi yapılır, dediği zaman benim inanmam, ötekilerin korkması... Farkımız bundan geliyor. Halbuki zamanda farklıydı. Atatürk ile aralarındaki ölçüler de farklıydı. Beraber buldukları bir işten çıkıp dışında kalarak, onun cereyan tarzını takip etmeye istidatları (yetenekleri) zayıftı. Terakkiperver Fırka'yı teşkil ettiler. Kendilerini bu yola sevk eden ve sonra ihtilafa (sorun) vardırıran endişeyi şöyle izahat ediyorlardı: Cum-

huriyetin ilanını bize sormadan danışmadan yaptınız, aceleye getirdiniz. Olmaz! Bundan sonra neler yapacaksınız.. rejimi hangi istikametlere götüreceksiniz bilmiyoruz. Birçok reformlar yapacaksınız, ıslahat yapacaksınız, ama bunların hepsini bir günde, üç senede, beş senede yapmak şart mıdır?”

Tarih içinde...

İnönü **“Herkes tarih içinde yerini muhafaza edecektir”** bölümünde ise daha da açık konuşuyor. Şöyle ki: **“Terakkiperver Fırka'nın kuruluşu, Atatürk'ün süratli icraatla nereye kadar gideceğinden ve ne şekilde bir otorite tesis edeceğinden korkulması üzerinden, onunla beraber çalışma imkânından ümitleri kesildikten sonra girilmiş bir teşebbüstür. Zaman, bu ayrılığın zaruri olan üzüntü verici tesirlerini kendi ölçüsünde muhakeme etmiştir. Benim kanaatimce, fırka erkânının şahsi hizmetlerini, şahsi değerlerini, hakiki ölçüsünde değerlendirmiştir. Siyaset ayrılığının vukua getirdiği (ortaya çıkardığı) neticeler fikir ayrılığından, reformların tabiatından ve reformları tatbikteki (uygulamadaki) metot farkından, buna ayak uydurmak, hazmetmek istidatının (sindirmek yeteneğinin) zayıflığından olmuştur.”**

Bu alıntılar Akyol'un belirttiği gibi İnönü'nün Terakkiperver Fırka olayını siyasette olağan bir görüş ayrılığı olarak anlatmadığı ve devrim çizgisi içinde tarihi yerine oturtarak yargıladığını açık bir biçimde ortaya koymaktadır.

İnönü'nün dediği gibi **“Terakkiperver Fırka mensupları, reformcu kimselerdi, ama Osmanlı reformcusu idiler”**.

İnönü'nün 29 Ekim 1923'te ilan edilen Cumhuriyete yönelik saldırılara karşı çıkışı ilk kez CHP grubunda **Rauf Orbay**'a karşı olmuştur. Orbay bilindiği gibi Cumhuriyetin ilanına karşı çıkıyor, Cumhuriyeti **“sorumsuz kişilerce düzenlenen bir yönetim biçimi”** olarak niteliyordu. Cumhuriyet devrimine karşı çıkan Orbay ve arkadaşları (**Karabekir ve Cebesoy**) daha sonra Terakkiperver Fırka'yı kurdular.

İnönü'nün Rauf Orbay ve arkadaşlarına karşı CHP grubunda yaptığı konuşma çok anlamlıdır. İşte birkaç paragraf:

“Köklü bir devlet biçimi söz konusu olduğu zaman düşüncelerimiz ve dünyamız güzli kalmaz, gözetleyen bütün dünya vardır... Cumhuriyetin ilanı bir ulusun kutsal bir ülküsü, bir ateşi gibi ortalığı sarar.”

Orbay'ın Halife **Abdülmecit**'i ziyarete gitmesine karşı da şunları söylüyordu:

“Halifeyi gidip görmek halifelik sorunu ile ilgilidir... Hiçbir zaman unutmayınız ki halife orduları bu ülkeyi baştan başa örene çevirmişlerdi... Türk ulusu en büyük acıları halife ordusundan çekmiştir, bir daha çekmeyecektir.”

3 Mart 1924'te kabul edilen üç büyük devrim yasası; halifeliğin kaldırılışı, öğretimin birleştirilmesi, şeriye ve evkaf vekâletinin kaldırılışından sonra İsmet İnönü daima bu üç yasaya en büyük bağlılığı göstermiş, harf devriminden sonra yaşamı boyunca Arapça yazmamıştır.

İnönü'yü Atatürk'e karşıymış gibi göstermek hem Atatürk'e, hem İnönü'ye hem de Atatürk'ün liderliğinde İnönü'nün başbakanlığı sırasında onun dikkatli ve titiz uygulamalarıyla yapılan aydınlanma devrimimize karşı bir haksızlıktır.